

Анотація на вибірккову навчальну дисципліну «Соціологія старіння»

Рівень вищої освіти – *другий (магістерський) рівень вищої освіти*

Галузь знань – *05 Соціальні і поведінкові науки*

Спеціальність – *054 Соціологія*

Освітньо-професійна програма – *соціологія*

Кількість кредитів – *4*

Рік підготовки – *1*, семестр – *2*

Компонент освітньої програми: *вибіркковий*

Мова викладання: *українська*

Викладач: Джуган Руслана Іванівна, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології та соціальної роботи, e-mail: ruslana.sopko@uzhnu.edu.ua

Опис дисципліни

1. Актуальність курсу. Теоретична актуальність вивчення зумовлюється необхідністю формування концептуальної моделі вивчення старості та його взаємозв'язку із такими явищами, як: соціальне самопочуття, бідність, ексклюзія тощо. Численні теорії старіння, що початково сформувався потребують соціологічної реінтерпретації та застосування в дослідженнях соціального становища осіб похилого віку в сучасному українському суспільстві. Практична актуальність викликана соціально-демографічними процесами старіння населення, внаслідок яких проблеми соціального самопочуття в похилому віці безпосередньо стосуються дедалі більшої частини суспільства.

2. Метою дисципліни формування системних уявлень про соціологію старіння як галузь сучасного соціологічного знання.

Завдання курсу: засвоєння знань про генезу, науковий статус, предметну сферу, структуру, понятійний апарат, специфіку і функції соціології старіння; набуття вмінь застосовувати соціологічний підхід та інструментарій для аналізу процесів депопуляції та старіння населення, як важливого суспільного феномену; розширення кругозору про соціально-демографічні процеси старіння населення.

3. Проблематика (зміст дисципліни), яка буде розглянута у процесі вивчення навчальної дисципліни.

1. Соціологія старіння як галузь наукового знання.
2. Наукові парадигми соціологічного аналізу соціології старіння.
3. Теоретичні підходи до вивчення старіння як соціокультурного феномену.
4. Огляд західних соціологічних підходів до проблеми старіння
5. Концептуалізація поняття «успішне старіння» у соціогуманітарних науках та соціології.
6. Сучасна європейська модель політики старіння.
7. Модель політики успішного старіння.
8. Модель політики активного старіння.

9. Прикладні аспекти дослідження старіння.

10. Вторинний аналіз статистичних даних та показників старіння населення (складання коефіцієнтів старіння).

4. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми в здобувачів повинні бути сформовані такі компетентності:

- загальні: здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності) (ЗК03); здатність працювати в міжнародному контексті (ЗК04); здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт (ЗК05); здатність приймати обґрунтовані рішення (ЗК06); здатність усвідомлювати проблематику рівних можливостей у суспільстві, зокрема у її гендерних, расових, вікових аспектах (ЗК08).

- фахові: здатність аналізувати соціальні явища і процеси (СК01); здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти (СК02); здатність проектувати і виконувати соціологічні дослідження, розробляти й обґрунтовувати їхню методологію (СК03); здатність збирати та аналізувати емпіричні дані з використанням сучасних методів соціологічних досліджень (СК04); здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога та керуватися загальнолюдськими цінностями (СК06); здатність розробляти та оцінювати соціальні проекти і програми (СК07); здатність розуміти соціальні процеси, тренди, можливості і виклики соціальних змін в Україні та світі та стратегічно планувати вектор їх руху (СК08); здатність співпрацювати з європейськими та євроатлантичними інституціями (СК11).

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Демографічні чинники бідності (колективна монографія). / За ред. Е.М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. 2009. 184 с.

2. Джуган Р.І. Концептуалізація поняття «успішне старіння» у соціогуманітарних науках та соціології. Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: соціологічна. Львів. 2020. Вип.14. С. 54-62.

3. Джуган Р. І. Соціальні аспекти реалізації потреб похилого віку у сучасному українському суспільстві(на прикладі Закарпатської області): Дисертація. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка. 2020. 237с.

4. Зуб Л. Проблеми демографічного старіння населення у Тернопільській області. Наукові записки. №1. 2009. 69-73 с. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/NZTNPU/geogr/2009_1/69.pdf

5. Курило І. Старіння населення, його особливості та соціально-економічні наслідки в Україні. Україна: аспекти праці. 2012. №6. с. 30-36.

6. Кухта М.П. Соціальний потенціал людей старшого віку в сучасному українському суспільстві: дис.док-ра соц. наук: 22.00.04. Інститут соціології НАН України, Київ, 2019.449 с.

7. Левинсон А. Старость как институт. Отечественные записки. 2005. №3. с.

8-26.

8. Лежнина Ю.П. Социально-демографические факторы, определяющие риск бедности и малообеспеченности. Социологические исследования. 2010. №3. с. 43-55.

9. Молевич Е.Ф. К анализу сущности и формы социальной старости. Социологические исследования. 2001. №4. с. 61-62.

10. Позняк О.В., Шевчук П. . Демографічні перспективи України до 2060 року KSN 2072-9480. Demography and Social Economy, 2014, №1(21). URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

11. Сопко Р.І., Афанасьєв Д.М. Вплив демографічного старіння на інститут сім'ї та солідарність між поколіннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». Випуск 1(42). Ужгород, 2018. с. 15-19 с.

12. Сопко Р.І. Здорове старіння і соціальне обслуговування в умовах демографічних змін. Колективна монографія «Медико-соціальна робота: теорія і практика». / За заг. редакцією А.М. Попович. Ужгород, 2014 р. с. 172-236.

13. Сопко Р. І. Проблеми демографічного старіння населення у Закарпатській області. Соціальні технології. Актуальні проблеми теорії і практики. 2016. Вип. 72. с.126-136.

14. Сопко Р.І. Старіння населення у соціально-економічному контексті (на прикладі Закарпатської області). Збірник наукових праць. Серія «Україна-Цивілізація». Том 1 «Україна на шляху до розбудови національної держави: історична спадщина, суспільно-політична реальність та соціокультурна перспектива». Ужгород, 2015. с. 339-346.

15. Сопко Р.І. Суспільні наслідки старіння населення. Проблеми управління соціальним і гуманітарним розвитком. Матеріали VII Регіон. практ. конф. за міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 29 листопада 2013 р.). 2013. с. 209-212.

16. Сопко Р.І. Теоретичні концепції старіння та їх сутність. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». №24. Ужгород, 2012. с.166-170.

17. Сопко Р.І. Старіння та депопуляція як електоральні фактори в Закарпатській області. Політичні кризи в державах та регіонах Європи: внутрішні передумови та зовнішні виклики у ХХ - на початку ХХІ століття. Матеріали Міжнар. наук. конф. (м. Ужгород, 16-17 жовтня 2014 року). 2015. с. 162-165.

18. Сопко Р.І. Якими можуть бути наслідки існуючої демографічної тенденції старіння населення? «Карпатія. Цивілізаційний поступ». Просвітницький

19. Терещ В.М. Депопуляція та старіння населення у соціально-економічному контексті. Вісник Хмельницького національного університету. №1, 2009. с. 88-92.

20. Тополь О.В. Теоретичний аналіз дослідження старості: соціологічний підхід. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/VISNIK_34_15.pdf (дата звернення: 21.05.2019).

21. Чайківська В.В. Демографічні прогнози для України. URL: <http://www.mif-ua.com/archive/issue-13366/article-13392/>

22. Alderfer C.P. An empirical test of a new theory of human needs". Organizational Behavior and Human Performance. 1969. 4 (2): 142-75.

23. Andrews G.J., Phillips D.R. Ageing and Place. Perspectives, Policy, Practice, London, New York: Routledge, 2005.
24. Atchley, R.C. A Continuity Theory of Normal Aging. *The Gerontologist*. 1989. Vol. 29. p. 183-190.
25. Bengtson V.L., Burgess E.O., Parrott T.M. Theory, explanation, and a third generation of theoretical development in social gerontology. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 1997. 52B, p.72-88.
26. Blumer H. Symbolic Interactionism: Perspective and Method. New Jersey: Prentice-Hall, Inc. 1969. p. vii.
27. Bowling A. Aspirations for older age in the 21st century: What is successful aging. *Int J Aging Hum Dev*. 2007. Vol. 64. p. 263–297.
28. Brandstadter J., Greve W. The aging self: Stabilizing and protective processes. *Developmental Review*. 1994. Vol. 14. p. 52-80.
29. Butler R. Ageism: Another form of bigotry. *Gerontologist*. 1969. №9 p. 243-246.
30. Carstensen L.L., Isaacowitz D.M., Charles S.T. Taking time seriously: A theory of socioemotional selectivity. *American Psychologist*. 1999. Vol. 54 (№3). p. 165-181.
31. Coyte P., Goodwin N., Laporte A. Как сбалансировать условия предоставления помощи пожилым людям ? Краткий аналитический обзор. Европейская министерская конференция ВОЗ по системам здравоохранения: «Системь здравоохранения – здоровье – благосостояние». Таллин, 2008. URL: www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0006/76434/E93418R.pdf
32. Cumming E., Henry W. E. Growing Old. New York: Basic Books. URL: <http://jtd.sagepub.com/content/3Z3/198.abstract>
33. Depp C.A., Jeste D.V. Definitions and predictors of successful aging: A comprehensive review of larger quantitative studies. *Am J Geriatr Psychiatry*. 2006. Vol. 14. p. 6 -20.
34. Flood M. A mid-range theory of successful aging. *Journal of Theory Construction & Testing*, 2006. 9(2), p. 35-39.
35. Havighurst R.J., Albrecht R. Older People. New York : Longmans, Green and Co., 1953. 215 p.
36. Heckhausen J., Schulz R. A life span theory of control. *Psychological Review*. 1995. Vol. 102 (2). p. 284-304.
37. Husserl E. Ideen zu einer reinen Phanomenologie und phanomenologischen Philosophie. Halle, 1913.
38. David M. Blau, Shvydko T. Labor Market Rigidities and the Employment Behavior of Older Workers. Discussion Paper No. 2996. Bonn: Institute for the Study of Labor, August 2007. URL: <http://ftp.iza.org/dp2996.pdf> (дата звернення: 28.05.2019)
39. Herzberg F. One More Time: How Do You Motivate Employees?. *Harvard Business Review*. 1968. 46 (1): p. 53-62.
40. Homans G. Social Behavior: Its Elementary Forms. New York: Harcourt Brace Jovanovich
41. Krzywicki L. Primitive society and its vital statistics. L., 1934.
42. McCarthy, V.L., & Bockweg, A.E. The role of transcendence in a holistic view of successful aging: A concept analysis and model of transcendence in maturation and aging. *Journal of Holistic Nursing*, 2013. 31(2), p. 84-92.

43. Neugarten B.L. Age groups in American society and the rise of the young-old. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1974. 415, p. 187-198.
44. Older adults and ageing, International federation of social workers, 2012. URL: <http://ifsw.org/policies/ageing-and-older-adults/> (дата звернення: 28.05.2019).
45. Older Workers Recommendation, 1980 (No. 162). *Information System on International Labour Standards*. URL: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R162 (дата звернення: 30.05.2019).
46. Phillipson C, Bernard M., Strong P. *Dependency and Interdependency in Old Age: theoretical perspectives and policy alternatives*. London: Croom Helm in association with the British Society of Gerontology, 1986.
47. Richardson V.E., Barusch A.S. *Gerontological Practice for the Twenty-First Century: A Social Work Perspective*. N.Y.: Columbia University Press, 2005. 512 p.
48. Rose A.M. The subculture of the ageing: A topic for sociological research. *The Gerontologist*. 1962. №2 (2). p. 123-127.
49. Rowe J.W., Kahn R.L., *Successful Aging*. N.Y.: Dell Publishing, 1999. 288 p.
50. Tornstam, L. Maturing into gerotranscendence. *Journal of Transpersonal Psychology*. 2011. 43(2), p. 166-180.
51. Townsend P. The structural dependency of the elderly: the creation of social policy in the twentieth century. *Ageing and Society*. 1981. Vol. 1. p. 5-28.
52. Walker R, Leisering L. *The Dynamics of Modern Society*. London: Policy Press, 1999.

Допоміжна:

1. Барселонская декларация об активном старении дома. URL: http://www.pencioner.ru/news/detail/prava_pensionera/barselonskaya-deklaratsiya-ob-aktivnom-starenii-doma/
2. Від здорового способу життя до активного довголіття. URL: http://health-medix.com/articles/liki_ukr/2013-11-21/lectsia_3.pdf
3. Ганкевич Р. Науковці спрогнозували значне зменшення чисельності населення України до 2050 року 12 листопада 2017. https://zaxid.net/naukovtsi_sprognozovali_znachne_zmshennya_chiselnosti_nasele_nnya_ukrayini_2050_roku_n1441345
4. Доповідь другої Всесвітньої асамблеї з проблем старіння. ООН. – Мадрид, 8-12 квітня 2002. URL: www.un-ngls.org/pdf/MIPAA.pdf
5. Забезпечення рівних можливостей для всіх поколінь: Заохочення покращення якості життя та активного старіння: Віденська Міністерська Декларація. Міністерська конференція Європейської економічної комісії ООН з питань старіння. Відень, 19-20 вересня 2012 року. URL: http://www.unecsc.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Other_documents/Vienna_Ministerial_Declaration_Ukrainian.pdf
6. Звіт представників Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України. Доклад на конференції. «Демографічний розвиток України і пріоритетні задачі демографічної політики». Київ, 20-21 жовтня 2005. 34 с.
7. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 р. За ред. Е.М. Лібанової. Київ: Український центр соціальних реформ, 2006. 138 с.

8. Люди похилого віку мають бути соціально та фізично активними. URL: http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20130920_a.html

9. Мадридський міжнародний план дій по проблемам старення. ООН, Департамент по економіці та соціальним вопросам; Отдел соціальної політики та розвитку. URL: http://www.socpolitika.ru/rus/social_policy_monitoring/documents/document5491.shtml7

10. Населення (1990-2020 рр.). Державна служба статистики України . URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

11. Региональная стратегия осуществления Мадридского международного плана действий по проблемам старения, 2002 г. (ECE/AC.23/2002/93 October 2002). Европейская Экономическая комиссия. Конференция министров ООН по проблемам старения. Берлин (Германия), 11-13 сентября 2002 года. Глава 3. URL: http://www.un.org/russian/events/olderpersons/berl_dr_r.pdf25

12. Україна: через десять років після Мадриду (стан реалізації Мадридського міжнародного плану дій з питань старіння в Україні у 2007-2012 рр.). Міністерство соціальної політики України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, Фонд ООН в галузі народонаселення (ЮНФПА). Київ, 2012. 132 с.

13. Global AgeWatch Index 2014 AgeWatch report card: Ukraine. URL: <http://www.helpage.org/global-agewatch/population-ageing-data/country-ageing-data/?country=Ukraine&printer=1>

14. Global age friendly cities Guide. URL: www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

15. Productive ageing: Enhancing vitality in later life. Ed. by R.N. Butler, H.P. Gleason. N.Y.: Springer, 1985.

16. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project <https://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en>

17. World Health Organization. World report on ageing and health. World Health Organization. 2015. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/186463>